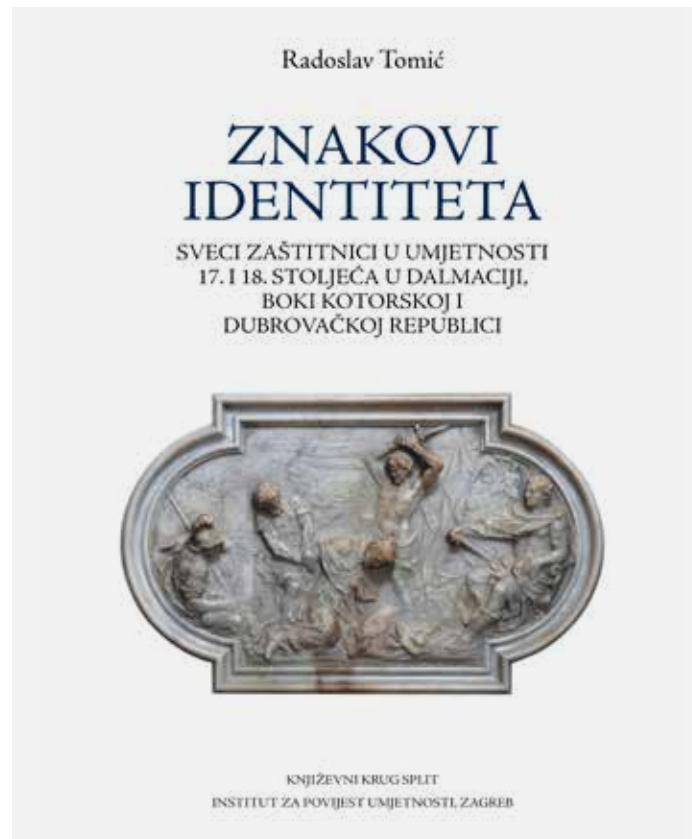

Sanja Cvetnić

Jadranski svetački susreti

RADOSLAV TOMIĆ, *Znakovi identiteta: sveci zaštitnici u umjetnosti 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji, Boki kotorskoj i Dubrovačkoj Republici*, Split – Zagreb: Književni krug – Institut za povijest umjetnosti, 2021., 494 str.

ISBN 928-953-163-522-6

ISBN 978-953-373-002-8

Što povezuje drveni oslikani tabulat s likom sv. Kristofora (1669.) Mate Otonija Napolija u franjevačkom samostanu u Kamporu na Rabu, drvenu *Raku sv. Prospera* mletačkoga drvoresca Michelangela Albarinija u Hvaru (1674.), slike iz života sv. Dujma Pietra Ferrarija u Splitu (1683.–1685.), mramorni oltar sv. Tripuna Francesca Cabiance (1704.–1708.) u Kotoru, mramorni kip blaženog Ivana Trogirskoga u Trogiru (1737.) i mramorni oltar sa slikom sv. Grgura iz Spoleta Liberalea Cozze (1811.) u Velom Lošinju? Različiti su mediji, datacije, autori i vrsnoća, ali... zajednička je ekipa, okupljana unutar granica povijesne Mletačke Dalmacije – od Krka do Kotora – te Dubrovačke Republike. Spomenuta djela prikazuju svece zaštitnike biskupija, komuna, župa i/ili čuvaju njihove moći te su svi – uz još stotinjak drugih – ušli u knjigu akademika Radoslava Tomića, *Znakovi identiteta: sveci zaštitnici u umjetnosti 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji, Boki kotorskoj i Dubrovačkoj Republici*.

Knjizi su prethodila dugotrajna i ustrajna terenska istraživanja koja su Radoslavu Tomiću omogućila da uoči likovne prikaze svetaca zaštitnika kao poseban korpus umjetnika. Doživjeli su likovni procvat nakon Tridentskoga sabora (1545.–1563.) i autor prati njihove vizualizacije do druge austrijske vladavine (1815.) u Dalmaciji. Ti zavičajno čašćeni sveci i mjesni identitet koji se opleo oko svakoga od njih s narudžbama likovnih djela, liturgijskim i paraliturgijskim slavljinama za spomendane odveli su autora do širih pitanja o

bitnim koordinatama dalmatinske likovne baštine, koje postavlja u *Uvodu* (str. 5–14), pisanom kao stručno zrela, privlačno i intelektualno pisana studija u kojoj su ikonografski naručiteljski napori u promociji svetaca zaštitnika kroz pothvate u podizanju njihovih oltara i drugih umjetnina predstavljeni kao identitetsko ljepilo pojedinih biskupije i župne zajednice, katkada presežući svoje granice, ali ne dosižući zajedništvo identitetskoga iskustva cijele Dalmacije u pojedinačnim slučajevima, tek kao pojava.

Jedini ikonografski odabir u kome je ta zajednička dalmatinska identitetska poveznica bila moguća, ali nije posve provedena, obrađen je u prvom poglavlju *Sveti Jeronim u dalmatinskom zavičaju* (str. 15–52). Brojne slike, skulpture, grafike i druga vizualna svjedočanstva Jeronimova čašćenja autor je zabilježio u Zadru, Makarskoj, Vrgadi, Hvaru, Dubrovniku i Herceg Novom te u dalmatinskim (hrvatskim) bratovštinskim zajednicama u Veneciji i Rimu, ali bez dosizanja statusa sv. Jere kao posve prigrljenoga i širega identitetskog znaka, osim u Skradinu, što je bilo „osnaženo lokalnim vjerovanjem da se Stridon, njegovo rodno mjesto, nalazilo na mjestu antičke Scardone (Skradin)” (str. 38).

Daljnja poglavlja organizirana su topografski i u njima autor vodi čitatelja kroz imaginarnu terensku šetnju od sjevera prema jugu: *Sjevernojadranski otoci* (Krk, Osor, Mali i Veli Lošinj, Rab, Pag; str. 53–102), potom najveće poglavlje *Dalmacija od Zadra do Dubrovnika* (Zadar, Nin, Šibenik, Trogir, Omiš i Poljica, Makarska i Podgora, Hvar, Brač i Šolta, Korčula; str.

103–280) pa *Dubrovačka Republika* (str. 281–314) i na kraju tog dijela *Boka kotorska* (str. 315–358). U proučavanju složenih gradskih svetaca i zborova svetaca Radoslav Tomić vješto povezuje suvremena književna, hagiografska i pastoralna izdanja, grafičke listove, ali sve u funkciji razumijevanja likovnih djela vezanih za svece zaštitnike te složenoga mehanizma njihovih narudžbi, nabavi, kupnji i donacija. Primjerice, podizanje oltara s oltarnom slikom pripisanoj Giovanniju Carboncinu *Sv. Antun Padovanski, sv. Josip i bl. Ivan Trogirski* (nakon 1671.) u korčulanskoj katedrali sv. Marka autor prati od Korčulanskoga statuta tiskana u Veneciji (1643.) gdje su kao gradski zaštitnici navedeni sv. Marko – apostol i evanđelist, ali kod Korčulana prikazan kao biskup kako bi se razlikovao od prikaza sveca kao evanđelista u političke ikonografije Venecije – te sv. Bartolomej i sv. Jeronim. Nakon toga biskupija pokušava riješiti problem što nije imala relikvija ni svetih tijela, a to spominje i Splitsanin Jerolim Kavanjin (Tomić upozorava da to svjedoči kako je taj neobični izostanak bio šire poznat) i da je bio pokretač nove narudžbe: „Zato ne čudi da je Gradsko vijeće Korčule 12. svibnja 1671. godine, uz odobrenje trogirskoga plemića i korčulanskoga biskupa Jerolima Andreisa (1665.–1673.), jednoglasno izabralo bl. Ivana Trogirskoga za sveca zaštitnika [...]” (str. 195), a tamošnji plemići Vicko i Nikola Španić (posljednji Andreisov nasljednik na biskupskoj stolici) podignuli su mu potom oltar u katedrali – prvi mramorni oltar na otoku – i posredstvom Klementa X. nabavili moći za njega iz Rima i ispisali na metalnim vratnicama u

zoni predele „RELIQUIAE SANCTORVM”. Poslije je nabavljen i moćnik sv. Ivana Trogirskoga (1725.), što sve pak svjedoči da se čašćenje sveca zaštitnika Trogira bl. Ivana Trogirskoga proširilo i na južnodalmatinski otok. U to se uplelo i staro suparništvo Korčule i Blata pa su i Blaćani „s velikim entuzijazmom i ambicijama nastojali pribaviti relikvije sveca zaštitnika mjesta i župe. Relikvije sv. Vincence mučenice za Blaćane je pribavio u Rimu korčulanski biskup Josip Kosirić 1795. godine” (str. 279). Iz globalno standardiziranih trident-skih kalendarā i Rimskih martirologija u hlad dalmatinskih crkava ušla su umjetnička djela s poslanjem čašćenja svojih nebeskih „građana”, svetaca zaštitnika, rajskih veleposlanika dalmatinskih komuna, biskupija i župa, često u lokalno navijačkoj atmosferi što se tiče vrsnoće narudžbe kao da je riječ o nekom drevnom natjecanju pobožnih *Jadranskih susreta*. Sveci zaštitnici većih gradova poznati su, pa i umjetnička djela koja su im posvećena, ali manja su mjesta zasjala u ovoj panorami i to okupljanje likovne svetačke baštine daje posebnu vrijednost knjizi, jer otkriva mehanizme koji su ih omogućili i uveli u baštinu.

Poglavlje *Nove granice i nova svetišta* (str. 359–386) razdijeljeno je u dvije teme, od kojih je prva *Uvezeni kultovi i domaća tradicija* (o dva iznimno zanimljiva tipa Bogorodičina čašćenja, Gospa od Karavaja i Gospa od Zečeva) te *Hodočasnički toposi u Dalmatinskoj zagori: kult Bogorodice i čašćenje svetaca*, gdje promatra dolazak tridentskih pobožnosti i vjerske prakse hodočašća u onim dalmatinskim područjima koja su do

mletačkih osvajanja bila pod osmanskom vlašću ili na granici te koja su pod franjevačkom pastoralnom skrbi razvila velika marijanska hodočasnička središta – Gospe Sinjske, Visovačke, Vrgoračke i druga – s oltarima i slikama koji su postali vizualni identitetski toposi tih zajednica.

U *Zaključku* (str. 387–416) Radoslav Tomić svece zaštitnike stavlja u znatno širi kontekst (povijesni, društveni, duhovni, vjerski i umjetnički), relevantan za ono pitanje s početka o tome je li moguće prepoznati spomenike i umjetnine koji imaju važnu ulogu tkanju zajedničkoga identiteta te stoga za svaku zajednicu koju je topografski obradio ukratko podsjeća na značenje sveca zaštitnika u njoj i umjetnina koje to svjedoče. Naposljetku, to je učinio i za cijelu regiju: „Podijeljena na brojne komune i biskupije, bez čvrstog političkog i vjerskog središta. Dalmacija je u svetačkim ličnostima tražila i nalazila ne samo zaštitu i pokroviteljstvo nego i neophodni simbolički znak identiteta u kojemu se odražava autentičnost sredine oblikovane tijekom stoljeća.” (str. 411). Vrijednost knjige leži i u još jednom zaključku, koji čitatelj stvara sâm, a plod je usporedbe razine osjetljivosti i razumijevanja baštine koju je Radoslav Tomić pokazao analizirajući likovnu baštinu posvećenu svecima zaštitnicima na sjevernojadranskim otocima, Dalmaciji i u Boki kotorskoj s drugim pregledima baštine ili studijama koje topografski šire zahvaćaju to područje općenito, a koje su ispisali talijanski i drugi strani povjesničari umjetnosti. Zaključna se misao može sažeti u olakšavajući i zadovoljni uzdah: „E, da... koja razlika!”

Knjiga je opremljena brojnim i kvalitetnim ilustracijama, kojih su autori Paolo Mofardin (najvećim dijelom), Živko Bačić te još petnaestak pojedinaca i ustanova koji su otvorili svoje fototeke za ovo izdanje. Osim opsežnoga sažetka na talijanskom, koji je prevela Renata Hace-Citra (str. 417–447) i *Bibliografije* (str. 451–469), priložena su i tri kazala: *Kazalo osobnih imena i imena svetaca*, *Ikonoografsko kazalo* i *Kazalo mjesta*. Izradio ih je Danko Zelić, a urednik je knjige Matko Matija Marušić. ✕